

ЛОГИКА ЕВОЛЮЦІЇ КОНЦЕПТУАЛЬНО-ПАРАДИГМАЛЬНИХ НАПРЯМКІВ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ НАЗВ І ПОНЯТЬ КОНФЛІКТІВ З ЕТНОПОЛІТИЧНОЮ СКЛАДОВОЮ

Дана стаття є інноваційною за постановкою проблеми та спробами її розв'язання. Вона присвячена аналізу процесу еволюції концептуально-парадигмальних напрямків понятійно-термінологічного дискурс-аналізу щодо понять конфліктів з етнополітичною складовою. У статті з'ясовується логіка переходу від соціологічного і етнологічного до етнополітологічного та етнополітологічно-конфліктологічного концептуально-парадигмального напрямку зазначеного наукового дискурсу.

Ключові слова: етнополітична конфліктологія, концептуально-парадигмальні напрямки, науковий понятійно-термінологічний дискурс-аналіз, конфліктологічна парадигма в соціології, соціологічна парадигма в конфліктології, етноконфліктологічна парадигма, етнополітологічна парадигма в конфліктології, монодисциплінарність, бідисциплінарність, мультидисциплінарність, міждисциплінарність, трансдисциплінарність.

Маруховська-Картунова О. А. Логика эволюции концептуально-парадигмальных направлений научного дискурса понятий конфликтов с этнополитической составляющей

Данная статья является инновационной по постановке проблемы и попыткам ее разрешения. Она посвящена анализу процесса эволюции концептуально-парадигмальных направлений понятийно-терминологического дискурс-анализа понятий конфликтов с этнополитической составляющей. В статье объясняется логика перехода от социологического и этнологического к этнополитологическому и этнополитологическо-конфликтологическому концептуально-парадигмальному направлению научного дискурса.

Ключевые слова: этнополитическая конфликтология, концептуально-парадигмальные направления, научный понятийно-терминологический дискурс-анализ, конфликтологическая парадигма в социологии, социологическая парадигма в конфликтологии, этноконфликтологическая парадигма, этнополитологическая парадигма в конфликтологии, монодисциплинарность, бидисциплинарность, мультидисциплинарность, междисциплинарность, трансдисциплинарность.

Marukhovska-Kartunova Olga. Logic of evolution of concept-paradigmatic directions of scientific discourse of conflicts' concepts with ethnopolitical component

This article is innovative on raising problem and to the attempts of its resolution. It is devoted to the analysis of process of evolution of concept-paradigmatic directions of concept-terminological discourse-analysis of the conflicts' concepts with ethnopolitical component. In the article the logic of transition from sociological through ethnopolitical to ethnopolitological and to ethnopolitologically-conflictological concept-paradigmatic direction of mentioned scientific discourse is explained.

Keywords: *ethnopolitic conflict studies, concept-paradigmatic directions, scientific concept-terminological discourse-analysis, conflictological paradigm in sociology, sociological paradigm in conflictology, ethnoconflictological paradigm, ethnopolitological paradigm in conflictology, monodisciplinarity, bidisciplinarity, multidisciplinarity, interdisciplinarity, transdisciplinarity.*

Як відомо, розвиток людської цивілізації та абсолютної більшості держав супроводжувався, супроводжується і ще мабуть довго супроводжуватиметься конфліктами, які пов'язувалися й досі пов'язуються з феноменом поліетнічності. Не дивно, що ці конфлікти з давніх часів привертають увагу багатьох дослідників, викликають підвищений інтерес і гострі дискусії науковців щодо багатьох їх аспектів, зокрема щодо назв та тлумачень. Наслідком цих дискусій стало народження й існування цілої низки різних назв і понять конфліктів з етнополітичною складовою, зокрема таких, як: етносоціальні, національні, міжнаціональні, етнічні, міжетнічні, етнонаціональні, національно-етнічні, етнополітичні та ін.

З часом ці дискусії почали переростати у повномасштабний науковий понятійно-термінологічний дискурс-аналіз, який набирає все більших масштабів і гостроти, що, в свою чергу, дедалі посилює актуальність даної проблематики. Важко та мабуть і неможливо визначити точну дату його започаткування. Можна лише запропонувати гіпотезу про те, що науковий дискурс-аналіз щодо назв і понять конфліктів, пов'язаних з етнополітичним чинником розпочався досить давно і ведеться, на наш погляд, у чотирьох різних концептуально-парадигмальних напрямках: соціологічному, етнологічному, етнополітологічному та етнополітологічно-конфліктологічному. Зрозуміло, що запропонований поділ є певною мірою дискусійним і видається досить умовним, оскільки зазначені напрямки є взаємозалежними і взаємопов'язаними. І тим не менш, оскільки ця проблема є недостатньо вивченою й висвітленою як у

вітчизняній, так і у зарубіжній етноконфліктологічній літературі, виникає творча спокуса поставити метою і завданнями даної статті вивчення питання щодо можливості й доцільності виділення зазначених напрямків в окремий предмет дослідження. Така нетрадиційна постановка мети і завдань, на нашу думку, може сприяти більш ґрунтовному вивченню еволюції назв і понять конфліктів з етнополітичною складовою, що відбуваються в багатьох поліетнічних суспільствах, з'ясуванню справжніх причин їх виникнення і ескалації, кращому й більш коректному розумінню сутності, мети і наслідків, виявленню родового співвідношення (домінування чи підпорядкування) різних типів цих конфліктів, визначенню місця і ролі найбільш поширених і найнебезпечніших з них, тобто етнополітичних конфліктів, у житті поліетнічних суспільств і людства у цілому, а також пошуку більш адекватних та ефективних шляхів, методів і засобів їх трансформації та розв'язання.

Перший концептуально-парадигмальний напрямок наукового дискурсу щодо назв і понять конфліктів з етнополітичною складовою почав формуватися ще у середині ХІХ ст., коли зароджувалась нова на той час наука – «Соціологія». Це, на наше переконання, можна вважати першим етапом зазначеного дискурсу, який заслуговує на назву «соціологічний концептуально-парадигмальний напрямок». Тоді всі конфлікти в суспільстві, вважалися і тлумачилися виключно як «соціальні конфлікти». Закладена тоді традиція й тенденція називати і тлумачити будь-які конфлікти «соціальними» виявилася досить тривалою і міцною. І тим не менш, вже тоді, особливо після національно-визвольних революцій середини ХІХ ст., відомих як «весна народів», з'явилися перші сумніви щодо коректності віднесення конфліктів з етнополітичною складовою лише чи виключно до соціальних конфліктів. Ці сумніви були висловлені, але дещо пізніше, в працях М. Вебера, Л. Гумпловича та деяких інших відомих західних учених. Але ці сумніви залишилися поза увагою переважної більшості тогочасних дослідників.

Можна припускати, що тоді спрацьовував авторитет «батьків-засновників» соціології О. Конта і Г. Спенсера, а також вплив видатних теоретиків соціального конфлікту, засновників соціальної конфліктології. Маємо на увазі відомих представників західної соціології конфлікту, «батьків-засновників» конфліктологічної парадигми в соціології, а саме: теорії соціальної революції К. Маркса,

теорій соціальної стратифікації і соціальної мобільності П. Сорокіна; функціональної теорії конфлікту – Г. Зіммеля; теорії позитивно-функціонального конфлікту Л. Козера; загальної теорії конфлікту К. Боулдинга; конфліктної моделі суспільства Р. Дарендорфа та ін.

Саме їх зусиллями і на основі їх соціологічних теорій на Заході в першій половині ХХ ст. починає зароджуватися нова наука чи міждисциплінарна галузь наукового знання, яка отримала назву – «Соціальна конфліктологія» або просто «Конфліктологія». Водночас конфліктологічна парадигма в соціології поступово переростає в соціологічну парадигму в конфліктології.

До всього цього слід додати також інерцію мислення абсолютної більшості світового наукового співтовариства. Як би там не було, але конфлікти з етнополітичною складовою продовжували називатися і тлумачитися в контексті соціальної конфліктології. І це попри ті очевидні факти, що, по-перше, і за формою, і за змістом вони були саме етнополітичними конфліктами, а, по-друге, так глобально, потужно і вкрай трагічно нагадали про себе в роки Першої світової війни та дезінтеграції Австро-Угорської, Російської і Османської імперій.

Отже, навіть на Заході в тогочасному науковому дискурсі першого, соціологічного етапу новий, неочікуваний і багато в чому незрозумілий тип конфліктів – добре відомий сьогодні як етнополітичні конфлікти – спочатку не мав навіть власної назви і фігурував під загальною назвою «соціальні конфлікти» (Social Conflicts). Варто звернути увагу на те, що цей тип конфліктів досліджувався тоді саме в контексті монодисциплінарності (monodisciplinarity), тобто у рамках однієї науки, зокрема соціальної конфліктології. А як відомо, її основним об'єктом вивчення були класові, релігійні та міждержавні конфлікти, а також соціальні революції й війни.

Поняття «соціальні конфлікти» щодо будь-яких конфліктів включно з конфліктами з етнополітичною складовою, превалювали в західному науковому дискурсі десь до середини 60-х років ХХ ст. Приблизно тоді ж поряд з ними з'явилася нова їх назва і поняття «етнічні конфлікти» (Ethnic Conflicts). Зрозуміло, що термін «етнічні» (Ethnic) було запозичено із «Етнології» (Ethnology), яка, як відомо, була визнана на Заході академічною сферою (academic field) ще з кінця ХVІІІ ст. Використання назви і поняття «етнічні кон-

флікти» можна вважати свідченням започаткування другого, якісно вищого, етнологічного концептуально-парадигмального напрямку і етапу дискурсу щодо назв і понять конфліктів з етнополітичною складовою.

Впродовж наступного десятиліття (середина 60-х – середина 70-х рр.) відбулися процеси, які Томас Кун влучно назвав «зсувом» або «зміною парадигм» (shift of paradigms): на зміну «соціологічній парадигмі» наукового дискурсу щодо конфліктів з етнополітичною складовою прийшла нова парадигма, яка отримала назву «етноконфліктологічна парадигма». Відтоді зазначений тип конфліктів почав досліджуватися і тлумачитися вже в контексті бідисциплінарності (bidisciplinarity), тобто в рамках вже двох наук, зокрема «Етнології» та «Конфліктології». І саме з того часу назва і поняття «етнічні конфлікти» опинилися і продовжують бути в центрі зарубіжного і вітчизняного наукового понятійно-термінологічного дискурсу.

Варто звернути особливу увагу і на те, що якщо в 60-х і частково навіть в 70-х роках ці конфлікти вважалися епіфеноменами, зокрема вигаданими, штучними, тимчасовими і до того ж однозначно негативними явищами й процесами, то пізніше вони були визнані перманентними, реально існуючими феноменами, а їх прояви та можливість управління ними – ознакою і неодмінною передумовою розвитку будь-якого поліетнічного суспільства і людства в цілому. Більше того, ці конфлікти, по-перше, були виділені в окремий, самостійний, специфічний тип під назвою «етнічні конфлікти» (Ethnic Conflicts), по-друге, зародилася і почала швидко формуватися нова наука, яка відповідно отримала назву – «Етноконфліктологія» або «Етнічна конфліктологія» (Ethnic Conflict Studies), а, по-третє, виникло кілька нових наукових шкіл та була розроблена низка концепцій саме етнічних конфліктів.

До етноконфліктологічних досліджень, щоправда, опосередковано, прилучилися такі відомі західні соціологи і етнологи, як: П. Брасс¹, Д. Горовиць², Г. Елмер³, С. Енлоу⁴, М. Есман⁵ та деякі інші. Є підстави вважати, що одним із перших, ще 1968 р., поняття «етнічні конфлікти» (Ethnic Conflicts) у широкий науковий обіг увів американський дослідник Глейстер Елмер, включивши його до назви своєї наукової розвідки «Зарубіжні етнічні конфлікти: ключ до розуміння майбутнього Америки?» і одразу надавши йому не лише етнічного, а й певного політичного звучання та геополітичного

виміру. А найбільший внесок у дослідження саме етнічних конфліктів та етноконфліктології зробили відомі американські вчені Мілтон Есман та Дональд Горовиць, яких можна вважати її «батьками-засновниками».

У середині 70-х років народилася ще одна парадигма, основу якої становили нові наукові знання та нові підходи щодо розуміння конфліктів з етнополітичною складовою. Вони отримали назву «етнічні політичні конфлікти» (Ethnic Political Conflicts) або просто «етнополітичні конфлікти» (Ethnopolitical Conflicts). Наскільки нам відомо, це поняття 1977 р. запропонував професор Корнельського університету, президент Американської асоціації політичних наук (AAPS) Пітер Катценштайн (Peter Katzenstein)⁶. Це був помітний крок у напрямку більш ґрунтовного і більш адекватного розуміння цього типу конфліктів. Але, на жаль, назва «етнополітичні конфлікти» і таке їх тлумачення стосувалися виключно або переважно щодо конфліктів в етнополітичній сфері. На такі ж саме конфлікти, але в інших сферах, ніж етнополітична сфера, ця назва і поняття не поширювалися.

В активний науковий обіг назву і поняття «етнополітичні конфлікти», причому вже в дещо ширшому їх трактуванні та екстраполяції на деякі інші окрім етнополітичної сфери суспільного життя, зокрема на економічну, мовну, демографічну, етнопсихологічну та ін., увів видатний американський вчений, професор політології, директор Центру порівняльної політології Колорадського університету (м. Боулдер, США), голова одного із масштабних і результативних західних науково-дослідницьких проєктів в етнополітичній царині під назвою «Меншини у небезпеці: всесвітній огляд етнополітичних конфліктів» (1993 р.) Тед Роберт Гурр (Ted Robert Gurr)⁷. До речі, є достатньо підстав саме його вважати засновником етнополітичної конфліктології як окремої науки на Заході. Отже, на нашу думку, саме тоді почала народжуватися нова галузь наукового знання під назвою «Етнополітична конфліктологія» (Ethnopolitical Conflict Studies). Помітний внесок у розвиток цього напрямку зробили такі західні вчені, як: Дж. Крейсі та В. Велімські⁸, Дж. Ротшильд⁹ та ін.

Застосування, за нашим переконанням, найбільш коректних й адекватних на сьогоднішній день назви і поняття «етнополітичні конфлікти», стало наслідком і водночас свідченням зародження третього, якісно вищого, етнополітологічного концептуально-пара-

дигмального напрямку і етапу дискурсу щодо назв і понять конфліктів з етнополітичною складовою в усіх сферах поліетнічного суспільства. Отже, на зміну «етноконфліктологічній парадигмі» наукового дискурсу щодо зазначених конфліктів прийшла нова парадигма, а саме – «етнополітологічна парадигма в конфліктології».

Можна вважати, що саме тоді етнополітичні конфлікти почали досліджуватися в контексті мультидисциплінарності (multidisciplinarity), тобто в контексті вже трьох наукових дисциплін, зокрема етнології, політології та конфліктології. Приблизно тоді ж, ці конфлікти почали досліджуватися і в контексті міждисциплінарності (interdisciplinarity), тобто вже в рамках і в певній взаємодії трьох згаданих дисциплін¹⁰. І тому її автор у подальшому буде користуватися терміном «мульти/міждисциплінарність», що обумовлено близькістю цих дослідницьких підходів чи парадигм.

Отже, визначаємо і характеризуємо еволюцію етнополітичної конфліктології як її транзит від монодисциплінарності через бідисциплінарність до мульти/міждисциплінарності.

На наш погляд, це можна вважати надзвичайно важливим парадигмальним, теоретико-концептуальним та методологічним проривом у дослідженні конфліктів з етнополітичною складовою, що постійно точаться і справляють потужний вплив практично на всі сфери суспільного життя будь-якої країни з поліетнічним складом населення. Втім не варто і перебільшувати значення цього прориву. Адже мульти/міждисциплінарність при всій своїй перевазі над моно- та бідисциплінарністю, має певні вади і недоліки. Основні з них полягають в тому, що мульти/міждисциплінарність не передбачає обов'язкового залучення і використання знань, набутих етнологією, політологією та конфліктологією в процесі вивчення зазначених конфліктів і не вимагає обов'язкового об'єднання творчих зусиль представників цих трьох дисциплін. А головне – мульти/міждисциплінарність не домагається залучення теоретико-методологічних засад інших т.зв. «етнодисциплін», зокрема: етноісторії, етнофілософії, етносоціології, етнопсихології, етнодемографії та деяких інших, а також синтезу набутих ними знань і практик. Мульти/міждисциплінарність, поза всякий сумнів, стала важливим і корисним парадигмальним підходом, але лише на початковій стадії свого розвитку і лише чи переважно для дослідження етнополітичних конфліктів, а не для їх трансформації і тим більше розв'язання. Все це, на нашу

думку, потребує, ще одного, неймовірно складного, але надзвичайного важливого і перспективного дослідницького кроку, а саме – переходу до четвертого, більш креативного, по суті справи, синергетичного за своїм характером етнополітологічно-конфліктологічного концептуально-парадигмального напрямку, якому притаманний «трансдисциплінарний підхід» (transdisciplinary approach) в дослідженні, трансформації та розв'язанні цього типу конфліктів. Отже, на зміну «етнополітологічній парадигмі в конфліктології» прийшла новітня відносно самостійна парадигма, яку можна назвати «етнополітологічно-конфліктологічна парадигма».

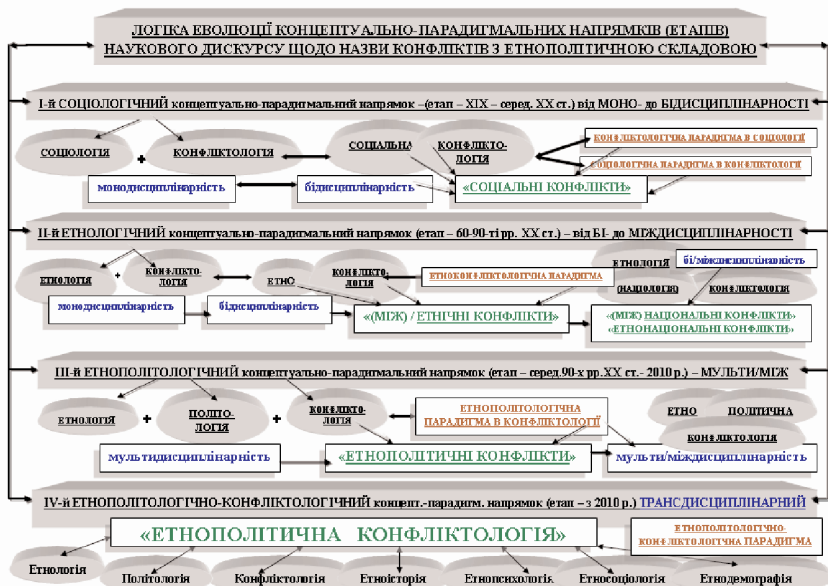
Наскільки нам відомо, у вітчизняній науковій етноконфліктологічній літературі конкретних і обґрунтованих рекомендацій щодо можливості й доцільності застосування трансдисциплінарного підходу для дослідження сутності, причин народження та ескалації етнополітичних конфліктів і тим більше для їх трансформації й розв'язання поки що не висувалося. Виходячи з цього, вважаємо за потрібне звернути увагу на те, що термін і поняття «трансдисциплінарність» винайшов і ввів у науковий обіг ще 1970 р. видатний швейцарський філософ і психолог Жан Піаже (Jean Piaget) (1896-1980). Двома роками пізніше у своїй тепер вже добре відомій статті «Епістемологія міждисциплінарних взаємовідносин» він охарактеризував «трансдисциплінарність» як прийдешній, якісно новий, «вищий етап наукових досліджень», який не обмежиться міждисциплінарними стосунками, а розташує їх всередині глобальної дослідницької системи «без жорстких міждисциплінарних меж»¹¹. Сьогодні «трансдисциплінарність» тлумачиться переважно як науково-дослідницький підхід, який не просто передбачає, а вимагає використання та інтеграції теоретико-концептуальних та методологічних наробок всіх дисциплін, безпосередньо або опосередковано причетних до вивчення тієї чи іншої складної, суперечливої, багатовимірної, але життєво важливої проблеми та створення спеціальних наукових колективів із представників цих дисциплін та об'єднання їх творчих зусиль.

Отже, еволюцію етнополітичної конфліктології, але вже з урахуванням запропонованої вище рекомендації, можна умовно охарактеризувати як транзит від монодисциплінарності через бі/міждисциплінарність (Соціологія+Конфліктологія=Соціальна конфліктологія=соціальні конфлікти; Етнологія+Конфліктологія=Етно-

конфліктологія=етнічні конфлікти) та через мульти/міждисциплінарність (Етнологія + Політологія + Конфліктологія = Етнополітична конфліктологія = етнополітичні конфлікти) до трансдисциплінарності.

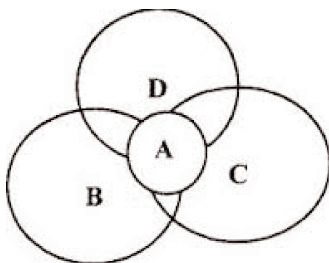
Цей тривалий, складний, суперечливий і ще далеко незавершений процес еволюції концептуально-парадигмальних напрямків наукового дискурсу назв та понять конфліктів з етнополітичною складовою у поліетнічному суспільстві автор статті намагався структурувати і візуалізувати у складеній ним і нижче наведеній схемі № 1. Зрозуміло, що запропонована схема є певною мірою дискусійною і умовною, але її розробка має на меті сприяти більш чіткому викладу та полегшенню сприйняття досить складних і суперечливих проблем зародження, становлення, перспектив та вектору подальшого розвитку цієї відносно нової, але такої важливої і потрібної теоретико-прикладної галузі наукового знання, якою є «Етнополітична конфліктологія».

Схема 1. Логіка еволюції концептуально-парадигмальних напрямків наукового дискурсу щодо назв і понять конфліктів з етнополітичною складовою (авторська розробка)

З точки зору логіки цю схему необхідно пояснити більш детально. Як відомо, при аналізі відносин між порівнюваними сумісними поняттями, які знаходяться між собою у логічних відносинах перетину або перехрещення (тому, що їх обсяги частково збігаються та до їх обсягів включені спільні елементи), можна застосувати метод логічного аналізу. Такі відносини перетину обсягів понять в логіці прийнято наочно зображувати за допомогою кругових схем («кіл Ейлера», названих на честь швейцарського вченого Леонарда Ейлера), де кожне коло означає обсяг таких, наприклад, порівнюваних сумісних понять на схемі №2, як: «В» – «Етнологія» або «етнічні конфлікти», «D» – «Політологія» або «політичні конфлікти» та «С» – «Конфліктологія» або просто «конфлікти». В нашому випадку на перетину або перехресті цих порівнюваних сумісних понять з'являється таке нове поняття, як: «Етнополітична конфліктологія» або «етнополітичні конфлікти», зображене під літерою «А», яке має спільні елементи вищеназваних понять.

Схема №2.

З наведених вище авторських міркувань та схем, додаткових пояснень і уточнень тут, мабуть, потребують лише причини і підстави виокремлення четвертого етнополітологічно-конфліктологічного напрямку та етапу еволюції з його етнополітологічно-конфліктологічною парадигмою і трансдисциплінарністю та відмінності цієї парадигми від етнополітологічної парадигми в конфліктології з її мульти/міждисциплінарністю (третій етап зазначеної еволюції). Доцільність виокремлення і рознесення цих двох останніх етапів (третього та четвертого), а разом з ними і дослідницьких парадигм було обумовлено такими чинниками. На третьому, етнополітологічному етапі зазначеної еволюції йдеться про етнополітичні конфлікти в їх безпосередньому, вузькому тлумаченні, тобто про конфлікти ви-

ключно в етнополітичній сфері і лише як боротьба етнонаціональних спільнот за політичну владу, що й вивчає етнополітична конфліктологія у її теж вузькому тлумаченні зі своєю мульти/міждисциплінарною парадигмою. На четвертому етапі маються на увазі етнополітичні конфлікти не лише в їх вузькому, а вже і в широкому розумінні, тобто не лише ті, що точаться в суто етнополітичній, а й в усіх інших сферах поліетнічного суспільства. До того ж, це вже боротьба етнонаціональних спільнот не тільки і не стільки за політичну владу, скільки за свій статус, за забезпечення сприятливих умов для подальшого свого існування, за збереження свого етнічного «Я» і «Ми», зокрема власної мови, культури та традицій, проти будь-яких обмежень і дискримінації за етнічною ознакою та ін. Всі ці конфлікти, артіору, мають досить потужну етнополітичну складову, яка суттєво впливає не лише на їх форму, а й на зміст. Все це та багато іншого дає підстави зараховувати такі конфлікти саме до типу етнополітичних конфліктів, розв'язувати які можна лише політичними засобами. Отже, досліджувати всіх їх має саме етнополітична конфліктологія, як у вузькому, так і в широкому її розумінні, причому зі своєю трансдисциплінарною парадигмою.

Однак, тривалий час ця наука на Заході називалася, а подекуди і досі називається просто «Етноконфліктологія», а конфлікти – просто «етнічні конфлікти». Цю розбіжність у назвах і тлумаченні, на наш погляд, можна пояснити такими обставинами: 1) певною традиційною інерцією, притаманною багатьом вченим; 2) консервативністю західної науки взагалі й особливо при зміні дослідницьких парадигм; 3) більшою зручністю використання термінів «етнічні конфлікти» та «Етноконфліктологія», ніж термінів «етнополітичні конфлікти» та «Етнополітична конфліктологія»; 4) небажанням деяких вчених і практикуючих політиків визнавати та пов'язувати зв'язок процесів зародження й особливо ескалації етнополітичних конфліктів в їх вузькому і широкому трактуванні з типом етнополітичного режиму, з недостатньо демократичною і далеко не цивілізованою державною політикою в етнонаціональній, соціальній, економічній, культурній, мовній, демографічній, інформаційній, освітянській та в багатьох інших сферах суспільного життя в країнах з багатонаціональним чи поліетнічним складом населення та ін. Втім, як вже зазначалося, з середини 90-х років у західній науковій літературі поряд з поняттям «етнічні конфлікти» міцно закріпилося

і поняття «етнополітичні конфлікти», причому не лише у вузькому, а й певною мірою у широкому їх розумінні.

В колишньому СРСР, а потім вже і в пострадянській Росії конфліктологічна термінологія та проблематика стала предметом наукового дискурсу лише в 80-х рр. ХХ ст. і певний час обмежувалась, як і на Заході, використанням виключно поняттям «соціальні конфлікти». На початку 90-х рр. в Росії у науковий дискурс були введені такі терміни та поняття, як: «національні конфлікти»¹², «міжнаціональні конфлікти»¹³, «етнонаціональні конфлікти»¹⁴ та «міжетнічні конфлікти»¹⁵. Водночас з'явилися і такі поняття, як: «етнічні конфлікти» та «Етноконфліктологія». Ініціаторами цього нового на той час тренду були такі відомі російські вчені, як: В.А. Авксент'єв¹⁶, А.В. Дмитрієв¹⁷, Л.М. Дробіжева¹⁸, В.О. Тішков¹⁹ та ін.

Втім, з середини 90-х рр. у російському науковому дискурсі з'явилися й нові поняття, якими почали активно користуватися відомі російські вчені, зокрема «етнополітичні конфлікти» (Р.Г. Абдулатіпов²⁰, Е.А. Паїн²¹ та ін.), а також «Етнополітична конфліктологія» (А.Р. Аклаєв)²². На наш погляд, ці перші ознаки зміни дослідницьких парадигм відбулися в Росії під впливом теоретико-концептуальних, методологічних та термінологічних напрацювань учасників вже згаданого проекту Т. Гурра «Меншини у небезпеці: всесвітній огляд етнополітичних конфліктів» (1993 р.).

В Україні зазначений процес еволюції концептуально-парадигмальних напрямків наукового дискурсу щодо понять конфліктів з етнополітичною складовою відбувався значно повільніше, ніж на Заході і навіть в Росії. Про це свідчить той факт, що другий, етнологічний напрямок та етап наукового дискурсу щодо назв і понять конфліктів з етнополітичною складовою розгорнувся лише на початку 90-х років. Найбільш активну участь у ньому брали такі відомі вітчизняні вчені, як: І.М. Варзар²³, В.Б. Євтух²⁴, А.І. Кіссе²⁵, В.О. Котигоренко²⁶, І.О. Кресіна²⁷, О.В. Кривицька²⁸, О.М. Майборода²⁹, автор даної статті³⁰ та ін. Показово, що апогею свого розвитку етнологічний напрямок в Україні досяг в 2005-2007 роках. Свідченням і підтвердженням цього став захист трьох докторських дисертацій та публікація трьох фундаментальних монографій, зокрема В.О. Котигоренка³¹, А.І. Кіссе³² та Т.О. Сенюшкіної³³, в назвах яких використано поняття «етнічні конфлікти». Було захищено також кілька кандидатських дисертацій та опубліковано низку статей, в назвах

яких були відсутні поняття «етнічні конфлікти» чи «етнополітичні конфлікти». В них вказувалися лише конкретні конфлікти (тобто «Case-Studies») ³⁴, хоча з їх текстів випливало, що в цих роботах досліджувалися не етнічні, а етнополітичні конфлікти, причому і за їх формою, і за їх змістом. Можна припускати, що автори цих дисертацій, побоюючись звинувачень у застосуванні неусталених понять, ще не наважувалися користуватися назвою і поняттям «етнополітичні конфлікти».

Приблизно тоді ж (2005-2007 рр.), тобто із запізненням майже на десятиліття, в Україні нарешті «стартував» третій етап еволюції концептуально-парадигмальних напрямків наукового дискурсу щодо назв і понять конфліктів з етнополітичною складовою та переходу до нової парадигми. Почали захищатися кандидатські дисертації та з'являтися статті, в назвах яких містилося поняття «етнополітичні конфлікти». Але, і на цьому варто особливо наголосити, розвивався цей процес досить швидко і потужно. Досить вказати, що починаючи з 2005-2015 рр. в Україні були опубліковані десятки статей та майже щороку захищалися хоча б по одній кандидатській дисертації, в назвах яких вже було присутнє поняття «етнополітичні конфлікти»: 2005 р. – А.В. Дирун ³⁵, 2007 р. – А.В. Дацюк ³⁶, 2009 р. – П.П. Єрмаков ³⁷, 2010 р. – О.О. Котелянець ³⁸, а то і по дві кандидатські дисертації як у 2011 р. – Т.В. Вакулова ³⁹ та В.В. Коцур ⁴⁰; 2012 р. – Д.В. Маковська ⁴¹, 2013 р. – Т.В. Запорожець ⁴², 2014 р. – Г.Ю. Родик ⁴³, 2015 р. – І.М. Червінка ⁴⁴ та ін.

Ще одним вагомим доказом міцніючої тенденції розуміння необхідності й поштовхом подальшої активізації досліджень конфліктів з етнополітичною складовою та їх тлумачення як «етнополітичних» стала Наукова записка «Правові механізми врегулювання етнополітичних конфліктів в Україні» ⁴⁵ (К., 2011), яка була підготовлена співробітниками (керівник авторського колективу І.О. Кресіна) Інституту держави і права ім. В.М. Корецького в межах державної цільової програми наукових досліджень НАН України за 2010 р.

Отже, все це разом узятє свідчить про те, що і в Україні приблизно з 2010 року розпочався четвертий етап тривалого і складного процесу еволюції концептуально-парадигмальних напрямків понятійно-термінологічного дискурс-аналізу щодо понять конфліктів з етнополітичною складовою. На зміну соціологічній (з її монодис-

циплінарністю), етнологічній (з її бідісциплінарністю) та етнополітологічній (з її міждисциплінарністю) парадигмам повільно, але впевнено і незворотно йде етнополітологічно-конфліктологічна парадигма з її міждисциплінарністю і трансдисциплінарністю.

Замість прикінцевих висновків зазначимо наступне: нарешті, і за кордоном, і в Україні стає зрозумілим та все більш прийнятним теза про те, що чистих етнічних конфліктів сьогодні практично майже не існує, що майже всі вони так, чи інакше, більшою або меншою мірою, пов'язані з типом пануючого етнополітичного режиму та його політикою, мають потужну етнополітичну складову і, отже, є етнополітичними або у вузькому, або у широкому їх розумінні. Більше того, у поліетнічному суспільстві майже будь-який етнічний конфлікт, так само як і будь-який політичний, може перерости або може буде перетворений на етнополітичний конфлікт. І тому займатися ними має саме «Етнополітична конфліктологія» як нова галузь наукового знання, навчальна дисципліна та мистецтво трансформації і розв'язання цих конфліктів.

1. *Brass P.* (ed.) *Ethnic Groups and the State*. London: Croom Helm, 1985. 341 p. 2. *Horowitz D.* *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley, CA : University of California Press, 1985. 697 p. 3. *Elmer G.* *Ethnic Conflicts Abroad : Clues to America's Future?* Monterey, VA: American Immigration Control Foundation, 1968. 4. *Enloe C.* *Ethnic Conflict and Political Development*. Boston: Little Brown, 1973. 282 p. 5. *Esman M.* (ed.) *Ethnic Conflict in the Western World*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1977. 399 p. 6. *Katzenstein P.* *Ethnic Political Conflict in South Tyrol* // *Esman M.* (ed.). *Ethnic Conflict in the Western World*. Ithaca: Cornell University Press, 1977. P. 287-323. 7. *Gurr T.* *Minorities at Risk : A Global view of Ethnopolitical Conflicts*. Washington, DC: United States Institute of Peace Press, 1993. 427 p. 8. *Krejci J., Velimski V.* *Ethnic and Political Nations in Europe*. London: Croom Helm, 1981. 288 p. 9. *Rothschild J.* *Ethnopolitics: A Conceptual Framework*. N.Y.: Columbia University Press, 1981. 290 p. 10. *Маруховська-Картунова О.О.* Міждисциплінарний підхід в етнополітичній конфліктології // Конфліктологічна експертиза : теорія і методика : Матеріали XV Міжнародної наук.-практ. конференції 26 лютого 2016 р. Київ: Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», 2016. С. 28-31. 11. *Piaget J.* *L'épistémologie des relations interdisciplinaires* // *Apostel L.* (ed.) *L'interdisciplinarité*. Paris, 1972. P. 144. 12. *Смолянський В.Г.* Национальные конфликты в СССР и СНГ (1985-1992 гг.). Улан-Уде: БНЦ СО РАН, 1996. 189 с. 13. *Амелин В.В.* Межнациональные конфликты в республиках Средней Азии. М.: Изд. центр «Росс», 1993. 136 с.; Здравомыслов А.Г. Межнациональные конфликты в постсоветском пространстве. Москва: Аспект Пресс, 1997. 286 с. 14. *Скакунов Э.И.* Этнонациональные конфликты и поли-

тическая стабильность России // Этнополис. Этнополитический вестник России. 1992. № 2. **15.** *Межэтнические конфликты в странах зарубежного Востока.* Москва: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1991. 279 с. **16.** *Авксентьев В.А.* Этнические конфликты : история и типология // Социологические исследования. 1996. №12. С. 43-57; Авксентьев В.А. Этническая конфликтология. В 2 ч. Ставрополь, 1996. 392 с. **17.** *Дмитриев А.В.* Этнический конфликт : теория и практика. М.: Центр «Наций», 1998. **18.** *Дробищева Л.М.* Этнические конфликты. Социальные конфликты в меняющемся российском обществе (детерминация, развитие, разрешение) // Полис. 1994. №2. С. 98-117. **19.** *Тишков В.А.* О природе этнического конфликта // Свободная мысль. 1993. №4. С. 4-15. **20.** *Абдулатипов Р.Г.* Этнополитические конфликты в странах СНГ : некоторые миротворческие и правовые механизмы разрешения. – Баку, 1996. 136 с.; Абдулатипов Р.Г. Этнополитология. Этнос и государства. Этнополитические конфликты – причины и пути их разрешения. Санкт-Петербург, 2004. 161 с. **21.** *Паин Э.А.* Этнополитические конфликты и их причины // Россия и современный мир. 1994. № 1; Паин Э.А. Типология этнополитических конфликтов в пост-СССР как введение в изучение их природы. Тезисы доклада в Московском Центре Карнеги. Москва 1996. 27 с. **22.** *Аклаев А.Р.* Этнополитическая конфликтология: Анализ и менеджмент: учеб. пособ. Москва: Издательство «Дело», 2005. 472 с. **23.** *Варзар І.М.* Чому спалахують етнополітичні конфлікти? // Вісник Київського Центру політпросвіти. Вип. 3 (9). Кмів, 1990; Варзарь И.М. Что там, в Транснистрии? Наблюдения и размышления политического этнолога над этнополитическим конфликтом // От Боснии до Днистра. Политические радикалы наблюдают, размышляют, предлагают: сб. статей / под ред. Э. Бонино. Сараево-Кишинев, 1993. С. 5-13. **24.** *Євтух В.Б.* Міжетнічний конфлікт у суспільному розвитку поліетнічних країн // Сприяння поширенню толерантності у поліетнічному суспільстві / О. Майборода, Р. Чілачава, Т. Пилипенко та ін. Київ: Фонд «Європа ХХІ», 2002. С. 182-210; Євтух В.Б. Соціологія міжетнічного конфлікту: теоретичний аспект // Політичний менеджмент. 2006. № 6. С. 3-17. **25.** *Кіссе А.І.* Етнополітичні конфлікти : проблеми типологізації // Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2003. Вип. 22. С. 659-663; Кіссе А.І. Етнічність як критерій типологізації міжетнічних конфліктів // Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2004. Вип. 26. С. 651-658. **26.** *Котигоренко В.О.* До питання про методику дослідження етнічних конфліктів // Наукові записки Ін-ту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. Київ, 2000. Вип. 12. С. 95-102; Котигоренко В.О. До питання про методику дослідження етнічних конфліктів // Наукові записки Ін-ту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. Київ, 2000. Вип. 12. С. 95-102; Котигоренко В.О. Бути чи не бути етнічним конфліктам в Україні // Політичний менеджмент. Київ, 2008. № 5 (32). С. 85-103. **27.** *Кресіна І.О.* Етнічні конфлікти : причини та шляхи розв'язання. Конфлікт міжетнічний // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Укр. енциклопедія», 2001. Т. 3. К., 2001. С. 335-336; Кресіна І.О., Вітман К.М. Албано-македонський міжетнічний

конфлікт: передумови, суть та геополітичний контекст // Укр.-македонський наук. збірник. Вип. 2. Київ, 2006. С.172-181. **28.** *Кривицька О.В.* До проблеми дослідження етнічних конфліктів // Наукові записки Ін-ту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. Київ, 1998. Вип. 6. С. 36-40; Кривицька О.В. Чи можна запобігти міжетнічним конфліктам? // Віче. 1998. № 12. С. 45-53. **29.** *Майборода О.М.* Етнічний конфлікт (концепція). Етнічний конфлікт (причини) // Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького; Редкол.: Ю.І. Римаренко (відп. ред.) та ін. Київ: Довіра; Генеза, 1996. С. 689-690; Майборода О.М. Етнічний конфлікт // Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії / Відп. ред. Ю.І. Римаренко, І.Ф. Курас Київ: Ін-т національних відносин і політології АН України, 1993. С. 438; Майборода О.М. Причини етноконфліктів та можливості їх запобігання // Політичний менеджмент. 2004. № 6 (9). С. 181-184. **30.** *Маруховська О.О.* Врегулювання етнополітичних конфліктів : наука чи мистецтво ? // Віче. 1998. №1. С. 12-23; Маруховська О.О. Національні й міжнародні виміри запобігання ескалації та врегулювання етнополітичних конфліктів // Науков. вісник Дипломатичної Академії України. 1999. Вип. 2. С. 29-37. **31.** *Котигоренко В.О.* Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні: політологічний концепт: автореф. дис. ... докт. політ. наук: 23.00.05. Київ, 2005. 39 с.; Котигоренко В.О. Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні: політологічний концепт: монографія. К.: Світогляд, 2004. 722 с. **32.** *Кіссе А.І.* Політико-правові засади управління етнічним конфліктом: автореф. дис. ... докт. політ. наук: 23.00.05. К., 2006. 33 с.; Кіссе А.І. Етнічний конфлікт : теорія і практика управління. Політологічний аналіз: монографія. Київ: Логос, 2006. 380 с. **33.** *Сенюшкіна Т.О.* Державні механізми управління етнічними конфліктами: автореф. дис... докт. наук з держ. упр.: 25.00.02. Національна академія держ. управління при Президентіві України. Київ, 2007. 36 с.; Сенюшкіна Т.О. Попередження та врегулювання етнічних конфліктів: державно-управлінський вимір (проблеми теорії, методології, практики): монографія. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2005. 368с. **34.** *Поліщук К.В.* Етнонаціональний вимір конфлікту у Країні Басків: автореф. дис. ... канд. політ. нау : 23.00.04. Львів, 2007. 18 с.; Гула К.О. Шляхи врегулювання конфлікту в Північній Ірландії (1968-2007 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02. Диплом. акад. України при МЗС України. Київ, 2009. 20 с.; Шлапаченко Д.М. Внутрішні, регіональні та міжнародні фактори в еволюції Косовського конфлікту: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04. Київ, 2010. 48 с.; Плаксенко М.Л. Придністровська проблема та її вплив на реалізацію інтересів України у Чорноморському регіоні: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 21.01.01. Нац. ін-т стратег. дослідж. Київ, 2011. 22 с.; Петрова І.В. Зовнішньополітичні чинники врегулювання Придністровського конфлікту: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02. Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. Чернівці, 2007. 20 с. **35.** *Дирун А.В.* Динаміка суспільно-політичного розвитку республіки Молдова в контексті етнополітичного конфлікту: автореф. дис. ... канд. політ. нау : 23.00.02. Одес. нац. юрид. акад. Одеса, 2005. 17 с. **36.** *Дацюк А.В.* Збройні ет-

неполітичні конфлікти та шляхи їх врегулювання в контексті забезпечення національної безпеки держави: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 21.01.01. Рада нац. безпеки і оборони України. Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки. Київ 2007. 20 с. **37. Єрмаков П.П.** Особливості врегулювання етнополітичних конфліктів: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.05. НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ 2009. 19 с. **38. Котелянець О.О.** Врегулювання етнополітичних конфліктів на Південному Кавказі як чинник формування регіональної системи безпеки: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 21.03.02. Рада нац. безпеки і оборони України; Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки. Київ, 2010. 21 с. **39. Вакулова Т.В.** Роль цивілізаційного чинника у розвитку етнополітичного конфлікту: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.05. М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. Сімферополь, 2011. 20 с. **40. Коцур В.В.** Етнополітичний конфлікт у Придністров'ї в контексті українсько-молдовських міждержавних відносин: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.05. Київ, 2011. 18 с. **41. Маковська Д.В.** Суперечливість етнічного статусу як чинник етнополітичного конфлікту: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Сімферополь., 2012. 20 с. **42. Запорожець Т.В.** Державні механізми запобігання та врегулювання етнополітичних конфліктів: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2013. 20 с. **43. Родик Г.Ю.** Комунікативні особливості менеджменту етнополітичного конфлікту: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.05. НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2014. – 19 с. **44. Червінка І.М.** Механізми врегулювання етнополітичних конфліктів у діяльності міжнародних організацій: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04. Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2015. 20 с. **45. Правові механізми врегулювання етнополітичних конфліктів в Україні:** Наукова записка / Кресіна І.О. (кер. авт. кол.), Кубальський О.Н., Стоєцький С.В., Сойко О.М., Шемшученко Ю.С., Явір В.А. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. 104 с.

Marukhovska-Kartunova Olga. Logic of evolution of concept-paradigmatic directions of scientific discourse of conflicts' concepts with ethnopolitical component

In this innovative article the scientific discourse-analysis in relation to the names and concepts of conflicts with ethnopolitical component is investigated. It has begun a long time ago, passed four stages of its development and is conducted in four different concept-paradigmatic directions: sociologic, ethnologic, ethnopolitical and ethnopolitical-conflictological.

The first stage and direction began to be formed in the XIX-th century, when science "Sociology" appeared. This direction deserved the name "sociological concept-paradigmatic direction" and was inherent monodisciplinarity and bidisciplinarity. Then all conflicts in polyethnic society were considered to be exceptionally "social conflicts".

The second stage and direction of this discourse began in 60th of the XX-th century, together with the rapid development of such science as "Ethnology". This direction got the name "ethnologic concept-paradigmatic direction" and was based already on disciplinarity. Conflicts with ethnopolitical component began to be considered "ethnic conflicts".

The third stage and direction of this discourse began in 90th of the XX-th century, in the days of impetuous development of "Political Science" and formation of "Ethnopolitical Science". This direction got the name "ethnopolitical concept-paradigmatic direction" and was based already on poly- and interdisciplinarity. Conflicts with ethnopolitical component began to be considered "ethnopolitical conflicts", but mainly in their narrow understanding, because touched only those of them, that took place in the ethnopolitical sphere.

The fourth, modern stage and direction of this discourse began in 2010 together with raising such new science as "Ethnopolitical Conflictology". This direction has the name "ethnopolitic-conflictological concept-paradigmatic direction". It inherents the interdisciplinarity and transdisciplinarity. All conflicts with ethnopolitical component are also considered to be "ethnopolitical conflicts", but in their wide understanding, that is touched all such conflicts that took place in all spheres of public life of all countries with poliethnic composition of their population.

Keywords: ethnopolitic conflict studies, concept-paradigmatic directions, scientific concept-terminological discourse-analysis, conflictological paradigm in sociology, sociological paradigm in conflictology, ethnoconflictological paradigm, ethnopolitological paradigm in conflictology, monodisciplinarity, bidisciplinarity, multidisciplinarity, interdisciplinarity, transdisciplinarity.